

УДК [341.64:344.1/.3](100)»19/20»
DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.76.2.46>

ГЕНЕЗИС ПРАВОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА МІЖНАРОДНИХ КРИМІНАЛЬНИХ СУДІВ З ДЕРЖАВАМИ

Присяжнюк С.Ю.,
аспірант кафедри міжнародного права
Львівський національний університет імені Івана Франка
<https://orcid.org/0009-0004-7345-1424>
prysiazhniuk.sofia@gmail.com

Присяжнюк С.Ю. Генезис правового співробітництва міжнародних кримінальних судів з державами.

Розглянуто розвиток інституту співробітництва міжнародних кримінальних судів з державами. Виокремлено найбільш загальні етапи розвитку міжнародної кримінальної юстиції на основі аналізу міжнародно-правової доктрини. Показано вплив гуманістичних цінностей XIX століття і різних прагматичних поглядів і принципів норми міжнародного кримінального права еволюціонували як частина міжнародно правової системи, запроваджуючи заборони на певну злочинну діяльність, у тому числі воєнні злочини, злочини проти людяності і геноцид.

Розглянуто Нюрнберзький і Токійський Міжнародні військові трибунали які стали ключовими віхами в розвитку міжнародного кримінального права. Міжнародний військовий трибунал для суду над головними військовими злочинцями європейських країн досі створювався, як впливає зі статті 1 Лондонської угоди, для суду над військовими злочинцями, злочини яких не пов'язані з певним географічним місцем, незалежно від того, чи будуть вони обвинувачуватися індивідуально, чи як члени організацій або груп, або в тій та іншій якості. Показано, що Обидва Трибунали були історично необхідні для здійснення відплати за масові злочини, скоєні вищими військовими і цивільними чиновниками нацистської Німеччини і Японії під час Другої світової війни. Зазначено, що, обидва Трибунали піддавалися справедливій критиці – як з боку учасниць, так і в більш пізній час – за юридичну недосконалість їх інституційної основи, вибіркоче здійснення правосуддя і надання зворотної сили деяким ключовим матеріальним нормам кримінального права.

Проаналізовано, що детально інститут співробітництва був розкритий у діяльності Міжнародного кримінального трибуналу по колишній Югославії (далі – МКТЮ) та Міжнародного кримінального трибуналу по Руанді (далі – МКТР). Так, МКТЮ та МКТР створені на підставі резолюцій Ради Безпеки, яка, діючи відповідно до глави VII Статуту ООН ухвалила, що держави повинні в повній мірі співпрацювати з цими органами міжнародного кримінального правосуддя.

Показано Департамент приватного міжнародного права як один з підрозділів Міжнародного суду, що наряду з іншим «вирішує надзвичайно важливі та у наш час найактуальніші суперечки про видачу і судить політичних злочинців і анархістів. Наголошено, що суд має бути незалежним, як від сторін, справу яких він вирішує, так і від будь-яких політичних рухів і думок узагалі.

Ключові слова: екстрадиція, видача особи, міжнародне кримінальне право, геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини, юрисдикція.

Prysiazhniuk S.Yu. Genesis of legal cooperation of international criminal courts with states.

We are examining the Institute of Cooperation between international criminal courts and states. By analyzing international legal doctrine, we have identified the main stages of development in international criminal justice. The influence of the humanist values of the 19th century and various pragmatic views and principles of international criminal law norms evolved as part of the international legal system, introducing prohibitions on certain criminal activities, including war crimes, crimes against humanity, and genocide, is shown.

The Nuremberg and Tokyo International Military Tribunals were considered crucial benchmarks in the evolution of international criminal law. The International Military Tribunal for the Trial of Major War Criminals

of European Countries has until now been created, as follows from Article 1 of the London Agreement, to try war criminals whose crimes are not connected to a specific geographical location, regardless of whether they are prosecuted individually or as members of organizations or groups, or in one or another capacity. It is shown that both Tribunals were historically necessary to carry out retribution for mass crimes committed by high-ranking military and civilian officials of Nazi Germany and Japan during World War II. It was noted that both Tribunals were subjected to fair criticism - both from the participants and later - for the legal imperfection of their institutional basis, selective administration of justice, and the retroactive effect of some essential material norms of criminal law.

It was analyzed that the institution of cooperation was revealed in detail in the activities of the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (from now on - ICTY) and the International Criminal Tribunal for Rwanda (from now on - ICTR). Thus, the ICTY and ICTR were created based on resolutions of the Security Council, which, acting in accordance with Chapter VII of the UN Charter, decided that states should fully cooperate with these bodies of international criminal justice.

The Department of Private International Law is shown as one of the divisions of the International Court of Justice, which, among other things, "resolves extremely important and nowadays most relevant extradition disputes and tries political criminals and anarchists. It was emphasized that the court should be independent, both from the parties whose case it decides and from any political movements and opinions in general.

Keywords: extradition, extradition, international criminal law, genocide, crimes against humanity, war crimes, jurisdiction.

Вступ та постановка проблеми.

Міжнародний кримінальний суд (МКС) функціонує як додатковий інструментарій до національної кримінальної юрисдикції, яку він має тільки у випадках, коли національні правові системи не функціонують або є неефективними. Згідно зі ст. 4 Статуту Суд володіє міжнародною правосуб'єктністю і може здійснювати свої функції та повноваження, як це передбачено в Статуті, на території будь-якої держави-учасниці, а також за спеціальною згодою на території будь-якої іншої держави.

Без співпраці з державними органами МКС просто не може повноцінно функціонувати. Тому питання співробітництва МКС з державами є актуальним та знаходить свій аналіз у цій статті. Більше того, необхідність дослідити визначене питання зумовлена актуалізацією відносин між Україною та МКС та проведенням попереднього дослідження доказів щодо подій в Україні Прокурором МКС.

Метою статті є визначення генезису правового співробітництва Міжнародного кримінального суду з державами щодо здійснення міжнародного кримінального правосуддя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Загальнотеоретичну проблему правового співробітництва міжнародних кримінальних судів з державами досліджували у своїх працях: М.В. Буроменський, В.Г. Буткевич, В.В. Гутник, Ф. Кашер (P. Kastner), О.В. Київець, Е. Копельман, (E. Kopelman), Г. Мартініко (G. Martinico), І. МакДермотт (Y. McDermott), Д. Мундіс (D. Mundis), М. Новак (M. Nowak), В.П. Пилипенко, Р.Ф. Сендс (P. Sands), О.В. Сердюк, Г. Фінч (G. Finch), Дж. Форд (J. Ford), І.В. Яковюк та ін.

Виклад основного матеріалу

Як і будь-який інший інститут, інститут правового співробітництва міжнародного кримінального суду з державами пройшов певні етапи еволюції від зародження самої ідеї до закріплення в Римському статуті. Варто зауважити, що генезис цього інституту пов'язаний з розвитком системи міжнародної кримінальної юстиції, а тому, досліджуючи питання щодо генезису інституту співробітництва міжнародних кримінальних судів з державами доцільно за основу брати етапи розвитку самої системи міжнародного кримінального судочинства.

Розвиток інституту співробітництва міжнародних кримінальних судів з державами відбувався в контексті розвитку міжнародного кримінального права та міжнародної кримінальної юстиції, тому відстежувати його генезис доречно за етапами розвитку міжнародної кримінальної юстиції. Різні науковці по-різному підходять до виокремлення зазначених етапів, проте на основі аналізу міжнародно-правової доктрини як найбільш загальні можна виокремити наступні етапи: 1) виникнення ідеї міжнародного кримінального судочинства; 2) діяльність Нюрнберзького та Токійського воєнних трибуналів; 3) діяльність Міжнародного кримінального трибуналу для колишньої Югославії та Міжнародного кримінального трибуналу щодо Руанди; 4) створення МКС [1, с. 35; 2, с. 70–77; 3, с. 75–76]. Вчені також окремо досліджують виникнення гібридних судів, зокрема по Сьєрра-Леоне та Лівану [4; 5], однак ми зупинимося на аналізі вказаних вище етапів.

На першому етапі складно говорити про існування досліджуваного інституту. Співробітництво в сфері міжнародної кримінальної юстиції відбувалося безпосередньо між державами без створення спеціального органу і стосувалося переважно екстрадиції [6, с. 27]. Наприклад, у Стародавньому Римі особливе місце посідала видача особи, яка укладала договори, що у подальшому не одержували схвалення Сенату. За допомогою видачі римляни прагнули звільнитися від своїх зобов'язань і видавали політиків, провина яких полягала в тому, що договори, які вони укладали, виявлялися не вигідними для Риму. Така видача, власне кажучи, носила характер пожертвування. Оцінюючи цю практику, харківський учений Д. Каченовський писав: «Видача громадян за злочини проти іноземної держави чи проти її підданих є звичайним явищем римської історії. Відомо, що навіть генерали, які укладали конвенцію, не затверджену народом, видавалися контрагенту. Іншого засобу для задоволення ображеного уряду тоді не знали, окрім як кинути йому в жертву беззахисну людину» [7, с. 191].

В період стародавніх часів та Середньовіччя була тенденція до видачі політичних злочинців, особливо, якщо між дворами іноземних країн були окремі домовленості. «В давні часи видача мала місце, головним чином, щодо політичних злочинців: бунтівників, політичних замовників тощо, причому невиконання вимоги про видачу вважалося за *casus belli* (привід для війни); зрідка зустрічаються вимоги щодо злочинців, які скоїли загальні злочини», – писав Н.А. Захаров [6, с. 29].

Найбільш схожою до міжнародного кримінального судочинства в період Середньовіччя була рикарська судова система [8, с. 109]. Найбільш помітним судовим розглядом у рамках цієї системи був суд над Петером фон Хагенбахом в Брейсаху в 1474 році [9, с. 56; 1, с. 35]. Судовий розгляд у цій справі здійснювався судом, створеним двадцятьма шістьма державами для обвинувачення Петера фон Хагенбаха за «злочини проти законів бога та людини», що на сьогодні можна трактувати як воєнні злочини. Функція обвинувачення у цьому покладалася на держави, які і створили цей *ad hoc* суд. Петер фон Хагенбах засуджений згідним трибуналом і обезголовлений [1, с. 35-36]. На думку А. Васюренка, найближчі чотириста років аж до XIX століття конкретних зрушень у сфері розвитку індивідуальної кримінальної відповідальності за міжнародні правопорушення не було [10, с. 85]. Так, у 1870 р. висунуто пропозицію щодо створення міжнародної кримінальної установи для розгляду серйозних порушень міжнародного права, скоєних у період франко-прусської війни. Проте дані ідеї не були реалізовані та втілені в життя, адже уряди європейських країн виявились недостатньо зацікавленими у даному процесі [10, с. 86].

У результаті впливу гуманістичних цінностей XIX століття і різних прагматичних поглядів і принципів норми міжнародного кримінального права еволюціонували як частина міжнародно правової системи, запроваджуючи заборони на певну злочинну діяльність, у тому числі воєнні злочини, злочини проти людяності і геноцид. Виникнення норм міжнародного кримінального права неминуче призвело до необхідності їх суворого дотримання з метою підтримки цінностей, які зневажаються за допомогою злочинів, а також з політичних міркувань, задля зміцнення загальної злагоди і посилення превентивних засобів за допомогою кримінальної репресії. Потреба проведення цих норм у життя неодмінно вимагає створення відповідних інститутів, що зумовило заснування спеціальних міжнародних слідчих органів, міжнародних трибуналів *ad hoc* та Міжнародного кримінального суду. Розвиток процедури правозастосування в свою чергу сприяв еволюції застосовуваних норм [11, с. 19].

Детальний аналіз теорій міжнародної юстиції міститься у Великій праці Л.А. Комаровського «Про Міжнародний суд» (1881), де автор надав свій проект Міжнародного суду, відповідно до якого один з підрозділів цього суду (Департамент приватного міжнародного права) наряду з іншим «вирішує надзвичайно важливі та у наш час найактуальніші суперечки про видачу і судить політичних злочинців і анархістів, котрі відкидають усякий суспільний лад між людьми... Суд «з повною неупередженістю постановляє вирок на підставі засад державного і міжнародного права віддаючи у разі колізії перевагу останнім...» [12, с. 527]. Як бачимо, Л.А. Комаровський пропонував наділити міжнародний суд кримінальною юстицією. Він підкреслював, що в міжнародній сфері суд має бути незалежним, як від сторін, справу яких він вирішує, так і від будь-яких політичних рухів і думок узагалі [12, с. 519].

Не зважаючи на те, що доктринальне обґрунтування міжнародної кримінальної юстиції вже в XIX столітті виглядало цілком переконливо, практична реалізація цієї теорії зустріла серйозний опір з боку держав, які не бажали обмежувати своє право на здійснення кримінальної репресії [6, с. 65].

Кінець XVIII і початок XIX століття в Європі були основані тривалими війнами. Під впливом зазначених потрясінь і формувалася морально-політичний осуд війни як способу вирішення міжнародних конфліктів. Акт Священного Союзу, що був доданий до актів Віденського конгресу, підписаний у Парижі 14 вересня 1815 року імператором Олександром Першим і королем Фрідріхом Вільгельмом,

містив урочисту заяву про рішучість монархів «як в управлінні довіреними їм державами, так і в політичних відносинах діяти відповідно до... заповідей Святої Віри, любові, правди і миру...» [13, с. 24]. Конгреси «загального миру», що відбулися в 1891 і 1896 роках, проголосили, що відносини між державами регулюються тими самими загальними принципами права і моралі, якими регулюються відносини між людьми; що будь-яку суперечку між державами, що не може бути розв'язана дружнім способом, має вирішити суд [14, с. 34].

Реальність, однак, була далекою від добрих намірів. ХХ століття стало свідком безпрецедентного стрибка усіх видів насильства: за кількістю жертв, розмірами вчинених руйнувань і бюджетних засобів насильства ця епоха перевершила всі попередні. У період, що охоплює дві світові війни і дуже короткочасний мирний проміжок між ними, інтенсивний розвиток отримала концепція міжнародної кримінальної юстиції [6, с. 65-66].

Ідею міжнародного суду запропонував Лорд Керзон на засіданні Імператорського військового кабінету 20 листопада 1918 року. Цей суд мав стати спробою притягнути до відповідальності кайзера та інших німецьких можновладців, однак можливість переслідування за злочини проти меншин, таких, як вірмени у Туреччині, інтересу майже не викликала. Метою було покарання тих хто несе відповідальність за воєнні злочини або за порушення законів війни. Як пояснив Д. Лойд Джордж, в процесі дискусії «зросло відчуття, що сама війна була злочином проти людяності» [15, с. 17-18].

На другому пленарному засіданні Паризької мирної конференції 25 січня 1919 року було створено Комісію з розслідування питань відповідальності осіб, винних у розв'язуванні війни, і санкцій. Комісія складалася з п'ятнадцяти представників держав-переможців. Її мандат включав визначення відповідальності осіб, що розв'язали війну, встановлення порушення законів і звичаїв війни, скоєних німецькими збройними силами та їх союзниками, призначення покарання за ці порушення і складання пропозицій із заснування для заснування трибуналу для суду над винними особами. Комісія зареєструвала 32 види військових злочинів. Комісія також запропонувала створити міжнародний Вищий трибунал та закликала до того, щоб «усі ворожі особи, винні у порушенні законів та звичаїв війни та законів людяності, не могли підпасти під амністію та постати або перед національними судами, або перед Вищим трибуналом» [15; 6, с. 66].

На зазначеному етапі варто говорити не про співробітництво між державами та кримінальними судами, про співробітництво між державами безпосередньо з метою створення міжнародних кримінальних судів принаймні на тимчасовій основі з метою покарання винних за порушення законів і звичаїв війни та злочинів проти людяності. Крім того, таке співробітництво носило ознаки суб'єктивності та упередженості.

Отож, попри наявність історичних аналогів міжнародних кримінальних судів, розглянутих на початку цього розділу, варто погодитися з думкою, що система міжнародного кримінального судочинства у сучасному розумінні є продуктом ХХ століття [16, с. 15], і знайшла своє повноцінне втілення в створенні Нюрнберзького та Токійського трибуналів.

Нюрнберзький і Токійський Міжнародні військові трибунали стали ключовими віхами в розвитку міжнародного кримінального права. Міжнародний військовий трибунал для суду над головними військовими злочинцями європейських країн досі створювався, як випливає зі статті 1 Лондонської угоди, для суду над «військовими злочинцями, злочини яких не пов'язані з певним географічним місцем, незалежно від того, чи будуть вони обвинувачуватися індивідуально, чи як члени організацій або груп, або в тій та іншій якості» [17, с. 8].

Створення та діяльність Нюрнберзького трибуналу регламентувалася його Статутом держав [18]. Статут Нюрнберзького трибуналу додавався до Угоди про судове переслідування і покарання головних військових злочинців європейських країн від 8 серпня 1945 року, укладеної в Лондоні Радянським Союзом, Сполученим Королівством, Сполученими Штатами і Францією. До завершення Нюрнберзького процесу до Лондонської угоди приєдналися ще 19 держав [19, с. 68]. Говорячи про співробітництво трибуналу з державами, варто зауважити, що конкретних норм про співробітництво в Статуті не містилося. Основне співробітництво відбувалося між чотирма державами-підписантами угоди, які обирали суддів та їх заступників, представляли сторону обвинувачення [18], а відтак – повністю регулювали сам Нюрнберзький процес.

У свою чергу, юридичною основою Токійського трибуналу була прокламація Головнокомандувача військами Союзників, американця Дугласа Макарура, від 19 січня 1946 року – тобто, юридично, адміністративний документ міжнародних окупаційних збройних сил. В силу цього Токійський трибунал піддавався значно більш різкій критиці, ніж його Нюрнберзький попередник, – зокрема, судді

від Франції, Індії та Нідерландів в своїх особливих думках ставлять під сумнів міжнародно-правову ґрунтовність процесу [19, с. 69].

Обидва Трибунали були історично необхідні для здійснення відплати за масові злочини, скоєні вищими військовими і цивільними чиновниками нацистської Німеччини і Японії під час Другої світової війни. В той же час, обидва Трибунали піддавалися справедливій критиці – як з боку учасниць, так і в більш пізній час – за юридичну недосконалість їх інституційної основи, вибіркоче здійснення правосуддя і надання зворотної сили деяким ключовим матеріальним нормам кримінального права [19, с. 68].

Очевидність злочинних діянь союзників була визнана навіть ними самими. Відомими є слова Куртіса Ле Мея, командира підрозділу військово-повітряних сил США, який організував масові бомбардування міст Японії під час Другої світової війни: «Ймовірно, якби я програв війну, мене б мали судити як воєнного злочинця. На щастя, ми на боці переможців» [20].

Як наслідок, злочин розв'язування агресивної війни розглядався лише в контексті діянь держав гітлерівської коаліції. Криміналізація злочину агресії взагалі була класичним прикладом підтягування права під реальність. Трибунал визначив, що розв'язування агресивної війни є злочином на підставі Пакту Бріана-Келлога 1928. Ця позиція не витримувала жодної критики, адже договір підтверджував намір держав відмовитись від війни, а не зобов'язання зробити це, і тим більше не криміналізував агресивну війну. Крім того, учасниками Пакту, окрім Британії та Франції, були Німеччина, Японія, Італія та Радянський Союз. Відповідно, за правовою логікою у його порушенні в Нюрнбергу мав бути обвинувачений і СРСР за агресію проти Польщі та Фінляндії. Цього, однак, не сталося [21, с. 62].

Важливо, що підсудними в обох процесах були вищі військові і цивільні чиновники лише цих країн. Так, наприклад, хоча до юрисдикції Нюрнберзького і Токійського трибуналів були віднесені військові злочини [20] і злочини проти людяності [20], військові керівники США не були залучені до кримінальної відповідальності за ядерні бомбардування японських міст Хіросіми і Нагасакі. Союзники не понесли відповідальності за бомбардування Дрездена і нікому не були пред'явлені звинувачення, наприклад, за масові згвалтування німецьких жінок військовослужбовцями Червоної Армії в 1945 році [22, с. 369-370] або за депортацію цілих народів (калмиків, кримських татар, чеченців) владою Радянського Союзу [22, 372-373]. Таке виборче здійснення правосуддя, зрозуміло, не могло не завдати шкоди іміджу обох трибуналів як органів міжнародної кримінальної юстиції [19, с. 69].

Отже, інститут співробітництва міжнародного кримінального суду з державами в контексті Нюрнберзького та Токійського трибуналів був дотриманий лише частково, стосувався співробітництва між державами-переможцями, а також порушував закріплені пізніше принципи міжнародного кримінального правосуддя. Більш детально інститут співробітництва був розкритий у діяльності Міжнародного кримінального трибуналу по колишній Югославії (далі – МКТЮ) та Міжнародного кримінального трибуналу по Руанді (далі – МКТР).

Так, МКТЮ та МКТР створені на підставі резолюцій Ради Безпеки, яка, діючи відповідно до глави VII Статуту ООН ухвалила, що держави повинні в повній мірі співпрацювати з цими органами міжнародного кримінального правосуддя. Співробітництво стосується різних питань: забезпечення виконання вимог про допомогу в зборі доказів, заслуховування свідків, підозрюваних; упізнанні, встановленні місцезнаходження осіб, вручення документів, виконання ордерів на арешт тощо [23, с. 206]. Для виконання зазначених зобов'язань держави зобов'язані приймати в межах свого внутрішнього законодавства будь-які заходи, необхідні для виконання положень резолюцій Ради Безпеки ООН по МТКЮ і МКТР і Статутів даних органів юстиції. Наприклад, в п. 4 Резолюції 827 (1993) Ради Безпеки ООН від 25 травня 1993 р., якою засновано МТКЮ, закріплено, що «всі держави повинні в повній мірі співпрацювати» з Трибуналом і його органами і «приймати в рамках свого внутрішнього права будь-які заходи, необхідні для здійснення положень» Статуту, а також виконувати прохання про надання допомоги або накази судової камери» [24]. Аналогічна норма закріплена в п. 2 резолюції 955 (1994) Ради Безпеки від 8 листопада 1994 р., що засновує МКТР [25].

Для успішної співпраці з МТКЮ багато держав вжили заходів щодо гармонізації своїх правових систем з вимогами правових актів, що засновують і регламентують діяльність Трибуналу: Греція, Бельгія, Франція, Фінляндія, Румунія та ін. У відношенні МКТР такими державами стали: Сенегал, Швеція, Італія, Франція, Бенін, Малі, Танзанія [26].

Зазначені конкретні приклади співпраці держав з МКТР і МТКЮ не є винятковими. Так, відповідно до ст. 27 Статуту МТКЮ держави співпрацюють з Трибуналом у питаннях виконання вироку, оскільки тюремне ув'язнення засуджені особи повинні відбувати в державах, які включені в перелік

держав, що заявили про свою готовність взяти таких осіб [27]. У Статуті МКТР міститься аналогічна норма (ст. 26) [28].

Співробітництво держав щодо фінансової допомоги Трибуналам також стало запорукою їх успішного функціонування. Згідно ст. 32 Статуту МТКЮ всі його витрати відносяться на рахунок регулярного бюджету ООН у відповідності зі ст. 17 Статуту ООН [27]. Аналогічна норма передбачена ст. 30 Статуту МКТР [27]. За весь час існування МТКЮ і МКТР зі схвалення Генеральної Асамблеї ООН різні держави-члени та зацікавлені сторони вносили добровільні внески на фінансування Трибуналів як готівкою, так і у вигляді послуг і поставок, прийнятних для Генерального секретаря. Так, наприклад, в перші роки функціонування МТКЮ США внесли внесок у вигляді комп'ютерної техніки для Канцелярії обвинувача в розмірі 3 мільйонів доларів США, а також виділили в порядку прикомандирування 22 співробітники категорію фахівців в Канцелярію обвинувача. В свою чергу Сполучене Королівство зробило внесок у вигляді комп'ютерних систем на суму приблизно 20.000 фунтів стерлінгів [29, с. 45].

У фінансовій допомозі МКТР слід зазначити США і Бельгію, які з 2002 р. допомагали в реалізації програми виплати компенсацій за надання інформації, що сприяє розслідуванню і розкриттю злочинів за порушеними в Трибуналі справами стосовно високопосадовців [23, с. 207].

Стаття 29 Статуту МТКЮ конкретно передбачає, що всі держави без будь-яких невинуватих затримок повинні виконувати будь-які прохання про надання допомоги чи накази Судової Палати, в тому числі стосовно розпізнання і встановлення місцезнаходження осіб, зняття показань свідків і виробництва дій по збиранню доказів, врученню документів, арешту або затримання осіб та передачі обвинувачених Міжнародному трибуналу [27].

МТКЮ є органом, створеним Радою Безпеки ООН згідно з Главою VII Статуту ООН у зв'язку з конкретною ситуацією, що склалася в той час. Таким чином, держави – члени ООН мають обов'язок співпрацювати, що впливає з високого статусу Статуту ООН і відповідальності і повноважень Ради Безпеки ООН у справі підтримання міжнародного миру і безпеки. Відповідно, Рада Безпеки ООН відіграє найважливішу роль у питанні про зобов'язання співпрацювати, прийнятому на себе державами. Саме тому Боснія і Герцеговина займають виключно активну позицію по відношенню до судової діяльності МТКЮ на своїй території. Ця держава уклала спеціальну угоду з питань співпраці з Канцелярією Прокурора МТКЮ, надавши персоналу МТКЮ вільний доступ до Боснії і Герцеговини для ведення розслідувань та збору доказів [30, с. 125].

Стаття 13(4) Додатку 6 до Дейтонської угоди, що стосується прав людини, конкретно передбачає, що всі компетентні органи в Боснії і Герцеговині сприяють і надають необмежений доступ організаціям, зазначеним у цій Угоді; будь-яким міжнародним механізмам контролю за правами людини, створеним для Боснії і Герцеговини; органам нагляду, заснованим будь-якими міжнародними угодами, перерахованими в додатку до цього Додатка; Міжнародному трибуналу по колишній Югославії; і будь-яким іншим організаціям, уповноваженим Радою Безпеки Організації Об'єднаних Націй і наділеним мандатом у галузі прав людини або гуманітарного права [30, с. 129].

Статут МТКЮ передбачає, що «Прокурор повноважний допитувати підозрюваних, жертв і свідків, збирати докази і проводити розслідування на місці. При здійсненні цих функцій Обвинувач може, при необхідності, звертатися за допомогою до відповідних державних представників влади» [27]. Тому якщо МТКЮ діє в інших державах, виконуючи ордер на обшук, він збирає і вивчає документи, що стосуються судового процесу, у співпраці з місцевими представниками влади. Однак, хоча розслідування на місцях проводиться при подібному співробітництві, Трибунал вважає, що в силу «пріоритету», передбаченого Статутом МТКЮ, таке розслідування на місцях не вимагає ні попередньої згоди запитуваної держави, ні присутності представників місцевих органів влади.

Абсолютно закріпився принцип співробітництва між міжнародними кримінальними судами та державами у Римському Статуті (далі – Римський статут, Статут, РС) 1998 року, яким було створено Міжнародний кримінальний суд (далі — МКС або Суд). На відміну від зобов'язання всіх держав співпрацювати з міжнародним трибуналом і МКТР, норми Римського статуту Міжнародного кримінального суду адресовані державам-учасникам договору, які відповідно до положень Статуту МКС зобов'язані всебічно співпрацювати з Судом у проведенні ним розслідування злочинів, що підпадають під юрисдикцію Суду, та здійсненні кримінального переслідування за ці злочини (ст. 86) [30].

Висновки. Отже у співробітництві міжнародних кримінальних судів можна виокремити наступні етапи: 1) виникнення ідеї міжнародного кримінального судочинства; 2) діяльність Нюрнберзького та Токійського воєнних трибуналів; 3) діяльність Міжнародного кримінального трибуналу для колишньої Югославії та Міжнародного кримінального трибуналу щодо Руанди; 4) створення МКС.

Всі механізми співпраці держав повинні дотримуватися правила: держави забезпечують наявність процедур, передбачених їх національним правом, для реалізації всіх форм співпраці з органами міжнародного кримінального правосуддя.

Говорячи про Нюрнберзький та Токійський трибунали, варто говорити не про співробітництво між державами та кримінальними судами, про співробітництво між державами безпосередньо з метою створення міжнародних кримінальних судів принаймні на тимчасовій основі з метою покарання винних за порушення законів і звичаїв війни та злочинів проти людяності. Крім того, таке співробітництво носило ознаки суб'єктивності та упередженості, неповноцінності дослідження доказів тощо.

Уже з виникненням Міжнародного трибуналу по колишній Югославії та Міжнародного кримінального трибуналу по Руанді, була закріплена ідея співробітництва в нормах статутів трибуналів, а основна відмінність з аналогічним інститутом МКС – зобов'язання співпрацювати з трибуналами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Яворський Я.Т. Правовий статус Прокурора Міжнародного кримінального суду: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.11 «Міжнародне право». Львів, 2018. 197 с.
2. Базов О. В. Поняття та генеза міжнародного кримінального правосуддя. *Юридична Україна*. 2017. № 9-10. С. 69–78.
3. Базов О.В. Міжнародне кримінальне правосуддя та міжнародний правопорядок. *Юридична Україна*. 2017. № 9-10. С. 75–79.
4. Устав Спеціального суду по Сьєрра-Леоне. URL: https://www.un.org/ru/documents/bylaws/charter_sierra.pdf.
5. Устав Спеціального трибуналу по Ливану. URL: https://www.un.org/ru/documents/bylaws/special_tribuna_llebanon.pdf.
6. Теорія та практика міжнародного кримінального права: підручник. [Зелінська Н.А., Андрейченко С.С., Дрьоміна-Волок Н.В., Коваль Д.О.; за ред. проф. Зелінської Н.А.]. Одеса: Фенікс, 2017. 582 с.
7. Каченовський Д. Курс міжнародного права. Часть 1. Харьков: Унив. Тип., 1863. 412 с.
8. Cryer R., Friman H., Robinson D., Wilmschurst E. An Introduction to International Criminal Law and Procedure. 2nd ed. Cambridge Press, 2010. 618 p.
9. Гутник В.В. Право на захист у міжнародних кримінальних судах: доктрина та практика: монографія; за наук. ред. проф. М.В. Буроменського. Львів; Харків; Одеса: Фенікс, 2018. 440 с.
10. Васюренко А. Роль Міжнародного військового трибуналу в процесі формування концепції індивідуальної кримінальної відповідальності за порушення міжнародно-правової заборони застосування сили. *Український Часопис міжнародного права*. 2013. № 1. С. 85–88.
11. Бассиуни М.Ш. Философия и принципы международного уголовного правосудия. *Международное уголовное правосудие: современные проблемы*. М., 2009. С. 19.
12. Комаровский Л.А. О международном суде, М.: Тип. Малинского, 1881. 542 с.
13. Коровин Е.А. О международных организациях мира и безопасности. М.: Лекционное бюро при Комитете по делам высшей школы при СНК СССР, 1945. 24 с.
14. Полянский Н.Н. Международное правосудие и преступники войны. М.: Изд-во АН СССР, 1945. 119 с.
15. Schabas W. Genocide in International Law: The Crimes of Crimes. Cambridge: Cambridge University Press, 2000. 624 p.
16. The Hidden Histories of War Crimes Trials / Ed. Kevin Heller, Gerry Simpson. Oxford: OUP, 2013. 463 p.
17. Ківалов С.В. Міжнародне кримінальне правосуддя: від Нюрнберзького військового трибуналу до міжнародного кримінального суду. *Альманах міжнародного права*. 2009. Вип. 1. С. 5–18.
18. Устав Международного военного трибунала для суда и наказания главных военных преступников европейских стран оси. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_201#o114.
19. Международное уголовное право: Учебник / под ред. Х.С. Исламходжаева. Т.: ТГЮУ, 2016. 246 с.
20. Bath G.J. Stay the Hand of Vengeance: The Politics of War Crimes Tribunals. *Princeton: Princeton University Press*, 2001. P. 9.
21. Гусев В. Нюрнберзький трибунал: створення та відкриття. *Віче*. – 2015. № 21. С. 60–63.

22. Освенцим: нацисты и «окончательное решение еврейского вопроса». М.: КоЛибри, 2014. С. 450 с.
23. Грицаев С.А. Некоторые аспекты механизмов сотрудничества органов международного уголовного правосудия с государствами. *Вестник экономической безопасности*. 2016. № 4. С. 206–211.
24. Резолюція 827 (1993), ухвалена Радою Безпеки на її 3217-му засіданні, 25 травня 1993 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_d66.
25. Резолюція 955 (1994), ухвалена Радою Безпеки на її 3453-му засіданні, 8 листопада 1994 року https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_d67.
26. Documents. International Criminal Tribunal for Rwanda (ICTR). URL: <http://www.unict.org/en/documents/bilateral-agreements>.
27. Устав Международного трибунала по бывшей Югославии. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MU93375.html.
28. Статут Міжнародного трибуналу по Руанді. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_d65.
29. Report of the International Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of the Former Yugoslavia since 1991. New York: UN, 29 Sept. 1994. P. 45.
30. Вэньци Ч.О сотрудничестве с Международным уголовным судом государств, не являющихся участниками Статута. *Международный журнал Красного Креста*. 2006. Том. 88. № 861. С. 107–136.